Ulus'taki Milli Eğitim Bakanlığı Binası (Ankara Darülmuallimîni) ve 1947 Yangınının Sebebi ve Sonuçları

Bahri ATA[1]

Milli kültürümüzün en büyük düşmanlarından biri de yangınlar olmuştur. Nice evler, göz nuru sanat eserleri, resimler, süslemeler ve kitaplar yangınlarla kül olup gitti. Yakın dönem Türk kültür ve eğitim tarihinin en önemli olaylarından biri de hiç şüphesiz ki, 23 Aralık 1947'de Ulus'taki Millî Eğitim Bakanlığı merkez binasının yanması ve yangının sebebi ile ilgili ortaya çıkan polemiktir. Bu bina şimdi Atatürk Bulvarı (Eski Bankalar Caddesi) üzerindeki Ulus Çarşısı'nın olduğu yerdeydi. Bu yazıda dönemin gazetelerinde yangına ilişkin yazılar, bir tür sinoptik analize tabi tutularak, yangının sebepleri, yol açtığı tartışmalar ve sonuçları ele alınacaktır.

Yangın, 23 Aralık'ta saat 18:00 sularında başlamıştı. Yangın sırasında Beden Terbiyesi İstişare Heyeti toplantısı yapıldığını öğreniyoruz. Toplantı Başkanı Vildan Aşir, yangını "*Yanıyoruz, Bey'im*" diyen bir odacıdan öğrenir. Bakan Reşat Şemseddin Sirer, üniversitede bir senato toplantısında iken, saat 18:15'de yangını duymuş ve 18:20'de binaya ulaşmıştır. Bu arada itfaiyeye de haber verilmiş, itfaiye saat 18:35'de olay yerine gelmiştir. Yangın gazetelerin ilk iddialarına göre çatıda bir elektrik kontağından başlamış ve rüzgârında etkisiyle 4 saat sürmüş, bina geniş bir bahçe içinde olduğundan yangın diğer binalara sıçramamıştır. İtfaiye müdürünün şu sözü gazetelere geçmiştir; "*Eğer bir merdiven olsa, çatıya çıkabilirdik*." (*Vakit*, 25 Aralık 1947). Bedii Faik (Akın), 29 Aralık tarihli *Vakit* gazetesinde şöyle yazıyor: "*MEB'i kül eden afet dolayısıyla öğreniyoruz ki Ankara itfaiyesinde otomatik merdiven dahi yokmuş. Tabi şimdi dövünüyorlar.* "*Ah!. Merdiven yapmış olsaydık, yukarılara da yetişseydik diyorlar." Hey! Koca Allahım, yukarıya adam çıkarmanın lüzumunu daima ateş bacayı sardıktan sonra mı öğreneceğiz*?"

Bina kârgir, içi ve tavanları ahşap idi. Sultan II. Abdülhamit'in saltana çıkışının 25. yıldönümü dolayısıyla sanat okulu olarak yapılmış, masrafları Ankara halkı ve hükümetçe karşılanmıştı. Bina, Darülmuallimîn olarak kullanılmış, I. Dünya Savaşı'nda hastane olmuş, Milli Mücadele döneminde milletvekilleri için ikametgah ve yatakhane hizmet görmüştür. Birinci katta Talim ve Terbiye Kütüphanesi, Okul Müzesi Müdürlüğü, İlköğretim kalemleri, Muhasebe, Zat İşleri, Beden Terbiyesi İzcilik

[1] Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD, Doç. Dr.

Müdürlüğü vardı. Üstkatta İlk Öğretim Genel Müdürlüğü, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, Teftiş, Bakanlık Makamı, Hususi Kalem Müdürlüğü, Özel Okullar Müdürlüğü bulunmaktaydı (*Akşam*, 24 Aralık 1947). Bina esasen Bakanlığa da yetmiyordu. Merdiven altları bile çalışma ofislerine dönüştürülmüştü. Bakanlığın pek çok birimi 2-3 sokak ötedeki apartmanlara dağıtılmıştı. 20 sene önce yeni bir bina yapılması gündeme gelmiş, projesi bile çizilmiş, fazla masraftan dolayı vaz geçilmişti. Şevket Rado, 26 Aralık tarihli particilik yapmayan *Akşam* gazetesindeki yazısında bu olayı, "*Türk maarifi için hazin bir talihsizlik*" olarak niteliyor. Diğer bakanlıklar yeni binalarda hizmet verirken, teşkilatı açısından oldukça büyük olan bu bakanlığın eski binada hizmet vermesi, şaşılacak basiretsizliktir. Şevket Rado'ya göre "*Türk maarifinin bu türlü arızalarla oyalanmaya cidden vakti yoktur*".

24 Aralık'ta Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemseddin Sirer, TBMM'de Feridun Fikri Düşünsel'in başkanlığında yapılan toplantıda yangın ile ilgili bir açıklama yaptı. Bu konuşmaya göre binanın 22 senedir bakanlık binası olarak kullanıldığını, zat işlerinin bütün dosyalarının, tekaüt evrakının tamamının bu afetten kurtarılamadığını, Talim ve Terbiye Kütüphanesinin kitapları ve sicillerinin kurtarıldığını, kaldırılan müfettişliklerin eşyalarının bakanlığa tahsis edileceğini, Bakanlığın gar yanındaki Demiryolları Meslek Okulunda çalışmaya devam edeceği belirtiyordu. Konuşmasını "*Millet sağ olsun*." diye bitirmiştir. 24 Aralık *Son Posta* gazetesi, 50 bin sicil hülasası ve 20 bin kıymetli kitabın kül olduğunu, 25 Aralık tarihli Demokrat Parti'yi destekleyen *Tasvir* gazetesi, 10 bin cilt kitabın yandığını yazıyordu. Esasen Saffet Arıkan'ın bakanlığı döneminde yangın ihtimaline karşı bina bahçesinde inşa edilen mahzende saklanan siciller, ateşten korunmuş oldu. 1992'de *Türk Kütüphaneciliği (6,(1),4-9)* dergisinde Nail Bayraktar, "*1944? yılında Eski Milli Eğitim Bakanlığı Binası Cilt Atelyesinde İken Yanmış Olan Fihristlerin Listesini*" vermektedir. Buna göre Anadolu'nun değişik kütüphanelerinden gelen bu fihristler ciltlenmek üzere atölyeye getirilmiştir. Nail Bayraktar, olayın şahidi kişilerle de görüşmüş ve Ferit Ragıp Tuncor'dan Ankara Umumi Kütüphanesi cilt atölyesinin MEB bahçesinde olduğunu öğrenmiştir. Bu şekilde bir listenin düzenlenmesi, 1947 yangının bahçedeki atölyeye de sıçradığı şeklinde yorumlanmaktadır.

Bakan, aynı gün 6 maddelik bir tebliğ yayımlayarak illerden, işlerin ikinci kopyasını istedi (*Vakit,* 24 Aralık 1947). Gazeteler, maddi kayıpların 2 milyon lira

olduğunun, binanın 250 bin liraya Anadolu sigorta şirketine sigortalandığının bilgisini veriyordu (*Vakit ve Son Posta,* 24 Aralık 1947).

Yangında Gaziantepli bir odacı gencin kayıp olduğu kafaları çok meşgul etmiş, daha sonra gencin korkudan bir arkadaşına gittiği anlaşılmıştır (*Akşam*, 25 Aralık 1947).

Genelde gazeteler yangının sebebini çatı katında elektrik kontağına bağlarken, 25 tarihli politik polemiklere mesafeli *Akşam,* elektrik kontağı ihtimalinin az olduğunu, asıl nedenin soba ile ısıtılmasında yattığını, yazmaktadır.

24 Aralıkta Milli Türk Talebe Birliği toplantısında CHP milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş'un "Adana fabrikası, İzmir depoları, İstanbul ithalat depolarının, Ankara garajının, nihayet MEB binalarının yakılmasını, Moskova'dan emir alan kişilere bağlaması olayın yönünün değişmesine yol açtı. Dr. Fahri Kurtuluş'a göre sicillerin dışarı çıkarılması korkusu ile bu teşebbüs, Bakan Reşat Şemseddin Sirer'i müşkül durumda bırakmak ve onun itibarını düşürmek için yapılmıştır (*Vakit ve Akşam*, 26 Aralık 1947). Bu arada 26 Aralık'ta Meclis'te 1948 bütçe müzakereleri başlamış ve şiddetli tartışmalar yaşanmıştı.

25 Aralık tarihine gelince, elektrik, yüksek kimya ve yüksek makine mühendislerinden oluşan bir bilirkişi heyetinin kurulduğunu ve 15 ya da 25 kişinin sorgulandığını öğreniyoruz. 5 Ocak'tan sonra Bakanlığın Devlet Demiryolları Meslek Okulunda çalışmaya devam edeceği, ancak orası hazırlanıncaya kadar Gazi Lisesinde hizmet vereceği bildirildi.

28 ve 29 Aralıkta *Akşam* ve Demokrat Parti taraftarı *Son Posta* gazeteleri, Ankara Cumhuriyet savcılığının, Rize Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş'un savcılığa davet edileceğini ve malumatına müracaat edeceğini, yazmaya başladılar.

29 Aralıkta *Akşam* ve *Vakit* gazetesine göre Isparta Gönen Köy Enstitüsünden resim öğretmeni asıl adının "Jorj" olduğu ileri sürülen, Romanya vatandaşı iken sonradan Türk vatandaşı olduğu söylenen 24 yaşındaki Görgü Karamut'un (Karamuz) "*Bravo, bizim arkadaşlar Bakanlığı yaktılar!"* tarzında bir ifadesi bulunduğuna dair, bir müfettiş tarafından hazırlanan zabıtın Bakanlığa bildirilmesi, Ankara Cumhuriyet savcılığının soruşturmayı derinleştirmesine, yol açtı. Niyazi Altunya'nın (2006: 589) *Gazi Eğitim Enstitüsü* (1926-1980) adlı kitabında belirtilen "*İlk ve Ortaokullarda Yazı Dersleri*" adlı tezi ile 1943-44 döneminde 108 sıra numarası ile Resim-İş Bölümü mezunu olan Görgü Karamuş? aynı kişi olsa gerektir. Bu kişi, Hamdullah Suphi Tanrıöver'ın girişimiyle Türkiye'ye getirilen Gagavuz Türklerinden

olabilir. Fakir Baykurt (1999:214-217) *Köy Enstitülü Delikanlı* adlı özyaşam öyküsü anlattığı kitaplardan ikinci ciltte öğretmeni Görgü Karamuz'un dünya görüşü ve öğretmenliği hakkında izlenimlerine yer vermekte ve Isparta cezaevinde O'nu ziyaret girişimini anlatmaktadır. Görgü Karamuz, 1949'da hapisten çıkınca, Ziraat Fakültesine tayin olundu.

30 Aralık tarihinde Rize Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş, "*Elimde vesika yok!"* diyordu. Ve o gün Milli Eğitim Bakanlığının 1948'deki bütçesi de kabul edilmişti.

10 Ocak 1948'de CHP'nin organı *Ulus* gazetesi yangın ile ilgili soruşturmanın sonuçlandığını, olayda bir kasıt ve ihmal görülmediğini bildirdi. Buna göre Beden Eğitimi Genel Müdürlüğü Merkez İstişare Kurulu çalışırken, soba borusundan çıkan kıvılcımlarla çatı kirişleri tutuşmuştur. Ankara Cumhuriyet savcılığı takipsizlik kararı verdi. Isparta'daki Görgü Karamut hadisesi ile yangın arasında hiçbir alaka ve münasebet görülmedi. Tarih içinde, yetişkinlerin kirli siyasi oyunlarında yangınların, bazen kökten sorun çözümlerinin aracı olduğu durumlarında olduğu hakikatine, gözlerimizi kapatamayız. Bu tipten tarihsel örneklerle kirlenen genç zihinler, çevresindeki olayları da zamanla bir komplo teorisi içinde değerlendirmeye başlıyor.

Sonuç olarak, II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçildiği günlerde, ABD-Sovyet Rusya'nın güç mücadelesinin ve Soğuk Savaş döneminin habercisi olarak komünistlerle mücadele mitinglerinin düzenlendiği sıcak ortamda, ahşap binada emarelerini çok önceden gösteren bir yangın, CHP milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş'un gençleri tahrik edici konuşmaları ve Görgü Karamut hadisesi ile bir siyasi meseleye dönüştürüldü.

Herhalde İtfaiye müdürünün şu sözü kulaklarımızda çınlayacaktır; "*Eğer bir merdiven olsa, çatıya çıkar ve yangını söndürebilirdik*." Bu coğrafyada bu türden sözleri işitmeyeceğimiz günlerin geleceğine dair ümitle yaşıyoruz.

Not: Bu yazıyı hazırlarken konuya ilişkin engin bilgilerini benimle paylaşan Ömer Özcan ve Dr. Niyazi Altunya'ya teşekkürü bir borç bilirim.